

På hembesök i tystnadens dal

Det är vinter i kungariket Swaziland i södra Afrika. Här regerar Afrikas siste absolute monark, kung Mswati III. Här härskar också ett virus som swazierna in i det längsta gömt och förnekat. Viruset har getts namnet hiv.

I Swaziland har man alltid gömt det som handlar om död och sexualitet. Men nu går det inte längre att dölja viruset som bland annat genom sex leder till döden. Alla vet nu att tystnaden inte tar bort det hemska som händer i varje familj – men hur börjar vi tala om det vi aldrig talat om?

Ester, Busisiwe och Kenneth

VINTER ÄR TORRTID OCH KVINNORNA MAL den torkade majsen till mjöl. En allt vanligare kvinnoyrssla har också blivit att vårda sjuka och döende. I den senaste mätningen 2004 uppnådde Swaziland den globalt sett föga åtråvärda toppnoteringen 42,6 procent hivpositiva. Det är en ryslig siffra och förklaringen bakom är en komplex situation där tystnad och tabun, stigmatisering och diskriminering, fattigdom och ojämlikhet utgör de drivande faktorerna bakom epidemin. Swazierna dör i rask takt och lämnar ett oräkneligt antal föräldralösa barn ensamma och utsatta, år 2006 är de cirka 80 000 av den totala befolkningen på cirka en miljon. Swaziland är ett samhälle vars makthavare inte vill förändring. Nu tvingas hela landet till underkastelse av hiv/aids epidemin.

I detta osynliggjorda inferno arbetar Kenneth Matsebula med uppsökande verksamhet och rådgivning till hivpositiva och deras anhöriga i byn Siphocosini utanför huvudstaden Mbabane. Han är anställd av *Lutheran Development Service* (LDS), en av många kyrkor och enskilda organisationer som försöker fylla det tomrum kring hiv/aids som den swaziska regeringens ovilja skapat.

Vi har haft förmånen att under några dagar följa Kenneth i hans arbete. Först tittar vi in hos herr Zacolo, änklings i 55–60-årsåldern med tre barn och sex barnbarn, alla boende hemma. En av döttrarna är hivpositiv och har precis förlorat sin sambo.

När vi passerat grinden ropar Kenneth: "Ekhaya?" (Är någon hemma?) Han vet att vi är väntade men seden bjuder en något ödmjuk förvåning då dörren öppnas och vi välkomnas att stiga in. En av döttrarna och några barnbarn tvättar i det mörka köket. Herr Zacolo visar oss in i finrummet som är fuktigt, grönmålat och dekorerat med olika porslinsdjur i grälla färger. Han berättar att hans fru dog för två år sedan och att han själv hivtestade sig förra året då han hade problem med tbc, astma och smärtor i skelett och kropp. Resultatet visade att han var hivpositiv och därför har han under en tid fått besök av Kenneth som ger råd och stöd.

Herr Zacolo visar stolt att han har bromsmediciner och säger att de hjälper bra. Men han känner sig ensam, särskilt sedan frun dog. Han har ingen att prata med och blir ensam med sina tankar. Då undrar han hur han egentligen blev smittad med viruset. Han berättar att en gång var där en ung kvinna i hans säng men att han inte vet hur hon hamnat där. Han misstänker i alla fall att det är från henne han fått hiv. Men, säger han, det kan man få av folk som hostar också. Senare säger Kenneth att han ofta undervisar om det enklaste, till exempel att hiv inte smittar via hosta.

VI TAR ETT GLATT FARVÄL AV HERR ZACOLO – det finns en stolthet och glädje bland många av dem som vågat steget att testa sig i att få berätta att man är hivpositiv. Herr Zacolo är en av dem.

Vi frågar Kenneth vad folks uppfattning är om virusets ursprung och anledningen till att det drabbat Swaziland så hårt. Hans svar är att många tror att det är de vita som uppfunnit hiv eftersom de svarta har så många barn. De vita känner att de är få och de svarta får inte bli för många. Andra förklaringar är trolldom och häxkraft. I Swaziland är sjukdom i första hand förknippat med straff från förfäder eller trolldom. Medicinmannen, inte doktorn, är den man först vänder sig till för att få råd om hur att blika förfäder eller bli av med förtrollningen. Hiv uppfattas av kristna swazier som straff för begåagna synder, något som de flesta kyrkor (alltför) länge predikat och som bidragit till stigmatisering av hivpositiva.

På allt mindre grusvägar kör vi vidare till ett enkelt *homestead* där Esther Kunene möter oss med sitt yngsta barn Bu-

sisiwe, 13 månader gammal. Esther Kunene bor med sin familj i det enklaste av hus, ett så kallat *stick and mud*-hus. Hon testade positivt för tre år sedan. Beslutet att testa sig fattade hon efter en vinter med influensa som övergick i magsmärtor, sömnhet och slutligen sjukhusvistelse.

LIVET ÄR PÅ MÅNGA SÄTT EN KAMP för Esther Kunene. Ensam tar hon hand om sina fem barn, deras skolgång och en liten trädgård som familjen har. Hennes man stiger upp i gryningen och lämnar hemmet. Dagen tillbringar han på någon av de barer, shebeens, som säljer lokalt producerad öl och socker-rörssprit. På kvällen återvänder han hem och gör livet till ett helvete för familjen. Han slår Esther och anklagar henne för mycket – särskilt för att ha tagit hiv/aids till deras hem. Esther vet att maken också är hivpositiv men han vägrar att testa sig. Esther har ibland funderat på att lämna honom och flytta till sina föräldrar några mil bort. Men hon vill inte lämna barnen vilket skulle bli nödvändigt då de enligt swazisk tradition tillhör mannens familj.

Esther Kunene berättar att samtalen med Kenneth hjälpt henne att orka, och att det betyder mycket att få tala om det som är svårt. Med Kenneths hjälp känner hon hopp. Hon har inga vänner och är rädd att grannarna ska lyssna till makens skvaller och förtal. Vi skiljs från Esther och Busisiwe. De ska just ge sig av till en av skolorna i området där en sjuksköterska från *Government Hospital* i Mbabane idag vaccinerar barn mot mässling.

På väg därifrån frågar jag Kenneth om det inte finns andra i Siphocosini som kan få män som Esthers make att våga tala och testa sig. Han berättar att hövdingen och den lokala myndigheten hittills inte tagit initiativ till information och möten kring hiv/aids men att i några kyrkor har det börjat talas och undervisas om hur viruset sprids och hur sjukdomen yttrar sig.

PÅ VÄG TILL NÄSTA HEMBESÖK möter vi plötsligt fyra damer, finklädde i söndagsklänning, med handväskor och hattar eller sjaletter om huvudet. De stoppar Kenneth och säger att många väntar på honom uppe vid lutherska kyrkan. De har hört att han skulle komma idag och dela ut mediciner, mat och kläder till hivpositiva. Kenneth döljer sin ilska väl när han säger att de blivit felinformerade, men att han gärna vill få skriva ned deras namn i sitt register. Efter att de visat sina gröna böcker som visar att de testat sig och fått tilldelning av bromsmediciner från *Mbabane Government Hospital* beslutar vi oss för att åka upp till kyrkan. Besvikelsen blir stor när Kenneth säger att de fått

felaktig information. Sedan sätter han sig i skuggan av ett träd och skriver ned namnen på dem som väntat. Inte en enda av hans klienter fanns i gruppen som tålmodigt väntat.

Han är själv överraskad över att så många från byn tydligen varit och testat sig på regeringssjukhuset, men han är rejält irriterad på att det spridits rykten om honom och LDS. Det är inte bra för förtroendet säger han och tänker högt kring vem som kan ligga bakom ryktet.

DAGENS SISTA STOPP är tänkt att bli hos en ensam kvinna som Kenneth hyser stor omsorg om. Han säger att hon är värd allt stöd hon kan få. Vi kör länge och hittar slutligen rätt via kostigar och diken. Men en granne som tar emot oss berättar att kvinnans syster kommit några dagar tidigare och hämtat kvinnan till en medicinman och lokal profet som sägs kunna bota svårbotliga sjukdomar. Kenneth suckar djupt och säger att nu får hans klient salvor och besvärjelser istället för bromsmediciner.

Arbetsdagen är över och på väg hem fortsätter samtalen kring de djupt existentiella frågorna. Kenneth menar att rädsla är en av de grundläggande drivkrafterna bakom hela landets oförmåga att hejda virusets framfart. Var och en är rädd för att bli utpekad som en som har sex med alla, "someone who is sleeping around". Sexdebuten sker för många tidigt och att få barn är en del av kvinnoblivandet. Samtidigt är det så att kvinnor inte har mandat att förhandla om säkert sex. Övergriper mot barn och kvinnor är dessutom alltför vanligt.

SWAZILAND OCH AIDS utgör en modern version av kejsarens nya kläder där alla vet att viruset blivit en gemensam nämnare för nästan halva befolkningen och samtidigt är det bara "den andre" som gjort bort sig och fått det. Tystnaden när orkanstyrka och därför är det passande att en av affischkampanjerna har Bryt tystnaden! som slogan.

Kenneth och de få kollegor han har kämpar en ojämn kamp mot viruset som hittills varit snabbare än folks reaktioner. Swaziland är ett litet land, stort som Värmland, och i många avseenden beroende av Sydafrika och omvärldens stöd. Hur länge detta stöd står ut med ett negligerat människovärde återstår att se. Kungen och regeringen i Swaziland gör det utan problem – men det gör inte kvinnorna i Siphocosini, inte heller Kenneth och många fler med dem.

HERMAN OCH GUNILLA HALLONSTEN

Svenska kyrkans utsända i Swaziland och Mpumalanga, Sydafrika